

[Elektronnyj resurs] / A. M. Gurzhiy, V. V. Gapon. – Rezhym dostupu: http://mev-hnu.at.ua/load/ix_mizhnarodna_naukovo_praktichna_konferencija/6_innovacijno_investicijniy_rozvitok_vitchiznjanikh_pidpriemstv_suchasnij_stan_vprovadzhenija_informacijno_komunikacijnih_tekhnologij_u_vishhikh_navchalnikh_zakladakh_ukrajini/17-1-0-126

2. Doslidzhennja svitovih tendencij rozvytku informatyzacii osvity [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://ivo.kneu.edu.ua/ua/dosl_glot/projects_sglot/proj_soit/informedu/

3. Zabolotnyj V. F. Dydaktychni zasady zastosuvannja mul'tymedija u formuvanni metodychnoi' kompetentnosti majbutnih uchyteliv fizyky: avtoref. dys. ... dokt. ped. nauk: spec. 13.00.02 «Teorija ta metodyka navchannja (fizyka)» [Tekst] / V. F. Zabolotnyj. – Kyi'v, 2010. – 38 s.

4. Prokopenko I. F. Do pytannja informatyzacii' vyshhyh pedagogichnyh navchal'nyh zakladiv [Tekst] / I. F. Prokopenko, V. Ju. Bykov, S. A. Rakov // Komp'juter u shkoli ta sim'i'. – 2002. – №4. – S.8–13.

5. Grycenko V. Organizacijni zasady informatyzacii' vyshhoi' osvity [Elektronnyj resurs] / Valerij Grycenko. – Rezhym dostupu: www.kspu.kr.ua/download/conf2013/section1/article_grytsenk

6. Koncepcija informatyzacii' [Tekst] // Ridna shkola. – 1994. – №11. – S.26–29.

7. Tryus Ju. V. Komp'juterno-orijentovani metodychni systemy nazchannja matematyky: monografija [Tekst] / Ju. V. Tryus. – Cherkasy: Brama–Ukrai'na, 2005. – 400 s.

8. Pro nacional'nu programi informatyzacii': Zakon Ukrainy vid 4 ljut. 1998 r. №3. – K.: Kn. palata Ukrainy, 1998.

9. Koncepcija rozvytku informacijno-bibliotечноi' spravy v Ukraini (Proekt) [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=17006&pf3

10. Shrajberg Ja. L. Osnovnye polozhenija i principy razrabotki avtomatizirovannyh bibliotечно-informacionnyh sistem i setej: glavnye tendencii okruzenija, osnovnye polozhenija i predposylki, bazovye principy [Tekst] / Ja. L. Shrajberg. – M.: Liberija, 2001. – 102 s.

11. Koncepcija rozvytku bibliotечноi' spravy Ukrainy [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://lib.if.ua/prof/?p=718>

12. Kochetkova A. V. Cyfrovi biblioteki jak oznaka XXI stolittja [Elektronnyj resurs] / Kochetkova A. V. – Rezhym dostupu: www.uipv.org/atachs/statti2009/2009/53.doc

13. Sharon T. Jelektronnye biblioteki v Internete [Tekst] / T. Sharon, A. Frank // Nauchnye i tehniczeskie biblioteki. – 2001. – №2. – S.127–133.

14. Kolesnykova T. Suchasni bibliotечно-informacijni mify: sposterezhennja praktyka [Tekst] / Tetjana Kolesnykova // Bibliotечноj Forum Ukrainy. – 2009. – №3 (25). – S.2–7.

15. Dedjulja S. Bibliotечноje fondy. Problemy formirovanija i sohrannosti. Regional'nyj aspekt [Tekst] / S. Dedjulja // Nauchnye i tehniczeskie biblioteki. – 2001. – №4. – S.19–23.

Oranasjuk Yu. I., Ph.D., doctoral student at the National Pedagogical Drahomanov University (Ukraine, Kyiv), zhizhkot@gmail.com

The implementation of the objectives and main tasks of education informatization

Higher education informatization in Ukraine often enough faces a number of challenges due to the fact that its purpose and main objectives are not in a constant field of view of teachers. In addition, in high school there is no single approach to the rationale and application of information and communication technologies in the educational process. To solve these and other problems can be primarily through the formation of an integrated approach to the study of the various components of the educational environment, as well as through the establishment of a unified information-analytical learning management system. At the same time we must bear in mind that the emphasis in the educational environment of today becomes the adaptation of information and library services to changes in the economic and socio-political life of society. Given this state is called upon to promote cooperation information and library facilities with various international organizations and institutions, the World Bank, foreign charities and the like.

Keywords: informatization, information and communication technologies, information and library services.

* * *

УДК 378:37.03+140.8:316.7:327.39

Рябченко В. І.,
доктор філософських наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу лідерства та інституційного розвитку вищої освіти, Інститут вищої освіти НАПН України, Національний університет біоресурсів і природокористування України (Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

Класичний університет: ПРОБЛЕМА ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ІНСТИТУЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Обґрунтовано доцільність збереження ідентичності класичних університетів як джерела духовності й засобу щеплення від надмірного технократизму та цинічного прагматизму, які складають світглядну основу експансіонізму сучасної цивілізації, що спричинив глобальну екологічну та соціально-економічну кризу. Доведено, що втрата ідентичності класичних університетів приведе вищу школу до її знеособлення й розчинення в комерціалізовано-підприємницькому освітньому просторі, а це своєю чергою зробить останній аморфним, стихійним, невизначеним, схильним до вульгарного спрощення й примітивізації. Звернуто увагу на необхідність надання пріоритету інноваціям в розвитку соціального, яке визначається суспільними відносинами. При цьому пояснено, що такий пріоритет має забезпечити людство від неадекватності в поводженні з набуттями науково-технічного прогресу, які можуть призвести до його самознищення. Зроблено застереження щодо загроз, які несе в собі комерціалізація закладів вищої освіти в країнах, де панує дикий капіталізм олігархічно-кланового стибу. Пояснено, чому в таких країнах, до яких відноситься й Україна, через відсутність цивілізованого конкурентного середовища й стабільних правил гри в бізнесі немає підстав сподіватись на значні інвестиції в науку, зокрема на фінансування її фундаментальних досліджень з боку приватного капіталу, тим паче зарубіжного. Тому те, що скорочення державного фінансування вітчизняної академічної та університетської науки змушує її заради свого виживання комерціалізуватись у гонитві за «короткими» грошима, прирікає Україну на довічне аутсайдерство у світовій цивілізації.

Ключові слова: духовність, глобалізація, євроінтеграція, ідентичність, інституційний розвиток, класичний університет, комерціалізація, криза, світгляд, технократизм, цинічний прагматизм.

Наприкінці другого й на початку третього тисячоліття актуалізувалась проблема подолання кризи вищої школи в образі класичних університетів. Ознаками такої кризи є, по-перше, поява потужних новітніх науково-освітніх структур підприємницько-комерціалізованого спрямування, що позиціонують себе як альтернативу класичним університетам, а по-друге – девальвація самої назви «університет» через масове привласнення її звичайними закладами вищої освіти, потенціал яких значно нижчий від тієї інституції, яку здавна прийнято вважати Університетом. Якщо перше має прояв у країнах, які є лідерами глобалізації, то друге набуло широкого розповсюдження в пострадянському просторі, зокрема, в Україні.

В. Бакіров це явище назвав примітивною і безглуздою «університезацією» [3, с. 106–107]. Дивлячись на гіпертрофоване розростання освітніх послуг у сфері вітчизняної вищої освіти, де пріоритетом стало отримання у будь-які способи диплому, а не здобуття конкурентоспроможної компетентності, та на масову появу вивісок зі словом «університет» на уставах освіти різного стибу, то не знаходиться підстав для заперечення жорсткої, але влучної й адекватної оцінки В. Бакірова. Досвідчений і авторитетний ректор одного з провідних і найстаріших вітчизняних класичних університетів має моральне право на таку оцінку.

Адекватне розуміння цієї кризи важливе в контексті новітньої реформи вітчизняної вищої освіти та її інтеграції в Європейський простір вищої освіти й науки в умовах глобалізації світової спільноти.

Проблема кризи класичних університетів різнобічно висвітлюється в публікаціях як зарубіжних [7; 10], так і вітчизняних дослідників [1; 3; 4; 5; 6; 9; 11]. Одні автори цих публікацій песимістично бачать майбутнє класичних університетів, пророкуючи їх руйнацію [7; 10; 11], а інші розглядають цю кризу як чергову трансформацію класичних університетів і обґрунтовують доцільність подальшого їхнього існування та інституційного розвитку [1; 3; 4; 6].

Зокрема, В. Бакіров зазначену кризу аналізує в контексті третьої хвилі трансформації університетів [3]. Першу хвилю він пов'язує з періодом XIII–XVI ст., коли виникали університети як професійні корпорації, що продукують, зберігають і передають знання та здійснюють підготовку наукових кадрів, основною соціокультурною місією яких було перетворення розумової праці на світську професію. У цей період університети не лише утвердилися як важливі суспільні інституції, без яких унеможлилювався б майбутній науково-технічний прогрес, а й перетворилися на осередки знання й просвітництва, вільної думки та гуманістичних цінностей. Друга хвиля припадає на XVIII та початок XIX ст., символом якої став Гумбольдтівський університет, модель якого передбачала дотримання трьох визначальних принципів університетської освіти, зокрема свободи викладання, нерозривної єдності навчання і досліджень та університетської автономії. Слід зазначити, що названі принципи зберігають свою актуальність і дотепер.

За оцінкою В. Бакірова, «із середини XIX ст. і до кінця XX ст. тривав «золотий вік» класичних університетів, які протягом цього часу вивели людство на небачені рубежі творчого розвитку, створили потужний технічний базис індустріальної цивілізації, вибудували систему гуманістичних цінностей. Здавалося, ніщо не може затмарити гармонію відносин суспільства й університетів. Тим неочікуваніше пролунали заяви про наближення смерті останніх» [3, с. 110–111]. Розмірковуючи над подальшою долею університетів, він застерігає від надмірної комерціалізації їх, що може призвести до втрати автентичної університетської ідентичності, коли під диктатом комерційного менеджменту витісняється університетський дух свободи й вільнодумства й основним критерієм роботи вчених буде не пошук істини, а пошук грошей. Тому В. Бакіров стверджує, що, попри всі комерційні та бізнесові трансформації діяльності сучасної вищої школи, класичний університет не повинен відмовлятися і втрачати свою традиційну ідентичність.

Це твердження він аргументує двома фундаментальними соціокультурними потребами суспільного розвитку. Перша така потреба полягає в креативності як провідній якості професіоналів постіндустріальних суспільств. На його думку, «кожні інші соціальні інститути не здатні стати центрами концентрації, виховання, розвитку і поширення креативності, крім класичних університетів, які перебудовують відповідно форми і зміст своєї традиційної діяльності» [3, с. 116–117]. Основний зміст такої перебудови полягає в тому, щоб креативність із засобу та умови наукової роботи стала метою і керівним принципом тих, хто долучається до науково-дослідної діяльності. «Друга фундаментальна соціокультурна потреба сучасного

суспільства – формування нової ідентичності. Це ідентичність громадян не замкнутих та ізолюваних національних держав, а широка транскордонна полікультурна ідентичність людей Європи, людей світу, людей людства, яке глобалізується. Хочемо ми цього чи ні, але найближчим часом потрібно також вчитися жити і в інших культурних просторах, переходити з одних просторів в інші, не відчуваючи культурного шоку, не впадаючи в шовінізм, ксенофобію, національну обмеженість» [3, с. 117].

Не менш переконливим аргументом на підтримку збереження ідентичності класичних університетів є таке твердження В. Бакірова: «Отже, яка доля чекає на університети у XXI столітті? Частина з них піде підприємницькою дорогою. Але вони будуть університетами лише за назвою. Їхні стіни залишить університетська аура, що впливає на студентів не менше, ніж організований навчальний процес. Ті, хто бував у автентичних університетах, відчували її дію. Саме вона огортає університетських вихованців і тим самим виховує інтелігентність суспільства. Храм, перетворений на комерційне підприємство, перестає бути храмом віри. Університет, що перетворився на підприємницьку структуру, перестає бути храмом науки, освіти і просвітництва. Суспільство, що позбулося справжніх університетів, перестає бути інтелігентним суспільством. З нього вивітрюються висока духовність, високий інтелект, висока етична відповідальність. У ньому будуть якісь товари і послуги, багато порожніх і примітивних розваг, дуже велика кількість людей, для яких честь і гідність, піднесення прагнення до істини і краси не більше ніж предмет широго нерозуміння» [3, с. 117].

Мета статті полягає в обґрунтуванні доцільності збереження ідентичності класичних університетів як джерела духовності й засобу щеплення від надмірного технократизму та цинічного прагматизму, а також забезпечення фундаментальності й системності у наукових дослідженнях і підготовці фахівців з вищою освітою.

Слідуючи логіці В. Бакірова, конкретизуємо додаткові вагомні аргументи, які підтверджують відсутність альтернатив вищій школі як соціальному інституту в разі втрати нею ідентичності класичних університетів та розчинення в комерціалізовано-підприємницькому освітньому просторі. З огляду на світоглядну спрямованість цинічного прагматизму та нестримного технократичного експансіонізму, яка домінує в бізнесі й підприємстві, можна з великою вірогідністю прогнозувати, що з втратою вищої школою своєї ідентичності зникнуть конструктивні основи, на які спирається високий професіоналізм і стає можливою відповідного рівня креативність як провідна якість фахівців інформаційних суспільств. Це, передусім, фундаментальність і системність підготовки фахівців з вищою освітою.

На необхідності опертя університетської освіти на фундаментальну науку наполягає В. Андрущенко. З цього приводу він зазначає, що «Першою і головною характеристикою європейської університетської освіти є її функціонування на засадах глибокої науки, що розвивається в університетах. Університет і наука – нероздільні. Без науки про університетську освіту не може бути й мови. Провідні університети мають у

своїй структурі науково–дослідні інститути, центри, лабораторії, інші наукові підрозділи, де працюють від декількох сотень до декількох тисяч наукових співробітників не нижче доктора наук, професора чи кандидата наук, доцента. При цьому тематика, над розробленням якої працюють університетські вчені, як правило, є фундаментальною і вже потім – прикладною. Варто звернути увагу на те, що саме у ХХ ст. найбільшу кількість наукових відкриттів зроблено в університетських наукових центрах. В університетах працює найбільша кількість вчених – лауреатів Нобелівської премії. За науковими досягненнями університети не тільки успішно конкурують з національними науковими агентствами, академіями наук, науково–дослідними центрами, а й значною мірою перевершують їх» [2, с. 6].

Нижче додатково обґрунтуємо, чому фундаментальність і системність підготовки фахівців є невід’ємною ознакою ідентичності вищої школи, завдяки яким створюється підґрунтя та опора професіоналізму й креативності, які на широкий загал фахівців не можуть бути належним чином сформовані за межами вищої школи шляхом залучення особи до інноваційної діяльності. У відповіді на поставлене запитання спираємося на зміст дефініції поняття «інновація». За визначенням В. Кременя, «У методологічному плані інновація – це ідея (ідеї), пропозиції, наукові розробки, які можуть і стають основою створення нових стратегій розвитку, нових видів продукції, значно поліпшують споживчі характеристики (економічні, культурні, освітні, технічні тощо) існуючих явищ і процесів, товарів, створення нових об’єктів матеріального та ідеального буття. Все, що може удосконалити якість життя і процес розвитку людства, є інновацією» [12, с. 20].

Тож квінтесенцією цього визначення є те, що інновація – це певне нове впровадження, що спрямоване на поліпшення якості життя й удосконалення процесу розвитку людства. Принципово важливо усвідомлювати, що інновації та інноваційна діяльність мають місце в царині як технічного, тобто того, що пов’язано з науково–технічним прогресом та його результатами, так і суто соціального, що визначається суспільними відносинами. Це надзвичайно важливий акцент, оскільки між розвитком технічного й соціального існує протиріччя, яке в умовах техногенної цивілізації трансформувалося у фундаментальну проблему людства.

Справа в тому, що здобутки науково–технічного прогресу постійно вдосконалюються, накопичуються й нікуди не зникають, а їхнє поширення не знає кордонів як у фізичному, так і в соціальному просторі та часі. У розвитку ж соціального такої тотальної закономірності, на жаль, не спостерігається. Загальний соціальний прогрес, який, абстрагуючись від несправедливого розподілу земних ресурсів, можна пов’язати з країнами так званого «золотого мільярду» населення людства, постійно супроводжується злетами й падіннями, тобто соціальною еволюцією та зворотнім їй процесом. Злети й падіння мають місце як в межах життя конкретної людини, так і в масштабах існування країн чи навіть цивілізацій, історія яких рясніє такими прикладами. Не зазираємо в історію, звернімося до сьогодення, яке унаочнює онтологічну фундаментальність протиріччя в розвитку технічного й соціального.

Нині Росія, під юрисдикцією якої знаходиться найбільша серед усіх країн світу територія, проявом своїх середньовічного стибу неокolonіальних амбіцій віроломно зруйнувала мирний світовий порядок, який копіткими зусиллями всієї земної спільноти розбудовувався протягом останніх сімдесяти років. У технічному відношенні Росія володіє найсучаснішими надбаннями науково–технічного прогресу, в тому числі зброєю масового знищення, а в соціальному вимірі вона зараз поводить себе як варварська загарбницька держава темного середньовіччя. Така неадекватність соціального стану суспільства рівню його технічного оснащення в Росії створила реальну загрозу не лише Україні, а й усьому світові. Тому, щоб забезпечити людство від неадекватності в поведженні з надбаннями науково–технічного прогресу, які можуть призвести до його самознищення, необхідно надавати пріоритет відповідним інноваціям у розвитку соціального. З огляду на розвиток сучасної цивілізації крізь призму зазначеного протиріччя стає очевидним, що легше забезпечити розвиток й удосконалення технічного, ніж соціального. Це підтверджує те, що технічне, яким би воно не було складним, все ж простіше за соціальне.

Виходячи зі змісту поняття «інновація», ми маємо підстави стверджувати, що інноваційна діяльність може мати місце в роботі як слюсаря, так і тим паче головного конструктора, наприклад, у літакобудуванні. Цілком очевидно є й різниця між тим, на які фундаментальні й системні знання має спиратись професіоналізм і креативність слюсаря та конструктора, щоб кожен з них міг бути здатним до інноваційної діяльності. Часи «кулібіних» як самоучок канули в лету. Нині ще можна зустріти слюсаря–сантехника, який не проходив спеціальної професійної підготовки, а з підсобників виріс у майстра «золоті руки», який здатний до інновацій. Але важко розраховувати на такий феномен серед слюсарів, які задіяні в літакобудуванні чи в інших сучасних виробництвах. Про можливість підготовки конструктора в галузях новітніх технологій без належних відповідній професії фундаментальних і системних знань годі й думати, а не те, що говорити. Формувати відповідні фундаментальні й системні знання фахівцеві з вищою освітою як опертя для його майбутнього успішного професійного розвитку та здатності до інновацій – це виключна прерогатива вищої школи.

Коли хтось стверджує, що в цьому сенсі можна обійтись без вищої школи, тоді постає питання щодо альтернативи. Адже без фундаментальних і системних знань у межах освітньої програми відповідної професії фахівець, який би відповідав рівню досягнутого науково–технічного прогресу, не може відбутись за визначенням. Якщо не вища школа, тоді хто це має робити? Робимо припущення, що з цією місією мають упоратися підприємницькі університети або навчально–інноваційні центри безпосередньо на виробництвах чи в бізнесових корпораціях та інших підприємницьких структурах, оскільки саме вони, в силу кращих можливостей мобілізації фінансів, розглядаються як альтернатива класичним університетам. Якщо вони впораються з цією місією, це означатиме, що відбулася зміна вивіски і в цій частині своєї класичної діяльності вища школа не зникла, а продовжила своє існування

в інших установах та структурах. Та чи впораються з такою місією названі та інші установи й структури, які претендують стати альтернативою класичним університетам? Для позитивної відповіді автор не бачить підстав. Принаймні, достатньо переконливих та оптимістичних. А для песимізму щодо можливості такої альтернативи підстави є, й вони очевидні, що не потребує доказів.

Наріжною підставою в цьому застереженні є те, що в таких альтернативних інституціях університетський дух не зможе встояти проти цинічно-прагматичного комерційно-підприємницького духу, яким просякнутий дикий (не приборканий цивілізованими нормами та мораллю) капіталізм або від якого цивілізований капіталізм дичавіє, тобто в соціальному вимірі повертається до витоків свого еволюційного розвитку. Адже не можна спростувати те, що дикий капіталізм олігархічно-кланового штибу, до того ж з великим рівнем криміналізації, править бал як в Україні, так і в більшості країн пострадянського простору. Диким капіталізмом різних походжень і проявів охоплено більшість країн третього світу. У країнах, де захоплені держави, влада використовується як власність того, хто нею володіє.

Після жахів, які пережила сучасна цивілізація в ХХ столітті від дикого свавілля комуністичних та нацистсько-фашистських тоталітарних режимів, нині використання влади-власності в захоплених державах здійснюється під прикриттям демократій самих різноманітних модифікацій, які відіграють роль своєрідних цивілізаційних нецивілізованих камуфляжів. А в країнах зі сталими демократіями й правовими державами, що очолюють глобалізацію, яка супроводжується загостренням конкуренції в оволодінні земними ресурсами та в гонитві за прибутками й посиленням ролі в цьому процесі транснаціональних корпорацій, спостерігається здичавіння цивілізованого капіталізму. У цілому ж із зазначеного актуалізується проблема примату розвитку соціального над розвитком технічного. Адже дика й здичавіла конкуренція в бізнесі, підприємстві, гонитві за прибутками, боротьбі за ресурси й узагалі за місце під сонцем одержима експансіонізмом, який сповідує цинічний прагматизм і брутально нехтує будь-якими цивілізованими нормами права й моралі. А в умовах ноосфери для людства надзвичайно ризиковано допускати, щоб надбання науково-технічного прогресу потрапляли в підпорядкування та управління суб'єктів зі свідомістю ненажерливої печерної істоти.

Є значні ризики втрати фундаментальності не лише в освіті, а й у науці в разі повної комерціалізації науково-дослідницької роботи з метою її самоокупності. Це пояснюється тим, що фундаментальні дослідження розтягнуті в часі й потребують потужних інтелектуальних зусиль та значних фінансових і матеріальних ресурсів, окупність яких, як правило, відбувається не безпосередньо, а опосередковано й не одразу, а у віддаленій перспективі. Бувають такі наукові відкриття та фундаментальні розробки, практичне втілення яких здійснюється за межами життя їхніх авторів. Звідси випливає, що фундаментальні дослідження потребують «довгих» грошей, а от комерційні структури, підприємства зорієнтовані на використання «коротких» грошей у своїх бізнес-проектах.

Фундаментальними дослідженнями в науці прокладається дорога в майбутнє, ними забезпечується науково-технічний прогрес, на них тримаються і з них виникають практичні наукові розробки, впровадження яких дає змогу не лише забезпечити самоокупність інноваційної діяльності, а й отримувати прибутки. Нехтування ж дослідженнями фундаментальних проблем унеможливає розвиток науки, гальмує науково-технічний прогрес, а інноваційну діяльність прирікає на вдосконалення «винайдених велосипедів». Зазначені наслідки такого нехтування простежуються не лише в масштабах цивілізацій чи країн, а й у межах окремих наукових установ і структур, а також на індивідуальному рівні науковців. Адже гонитва за «короткими» грошима в науці за відсутності чи недостатності належного фінансування фундаментальних проблем спонукає й мотивує до поверховості в наукових дослідженнях.

Країни, які не опікуються фундаментальними дослідженнями, відстають у науці й освіті. Той, хто відстає в науці й освіті, пасе задніх в економіці й бізнесі. Нинішній етап розвитку цивілізації ознаменований її переходом в епоху постіндустріальних суспільств, які називають «інформаційними» і пов'язують з ними майбутнє. Дехто вважає, що майбутнє за «суспільством знань». Є й інші варіанти назв суспільства майбутнього. Яка з цих назв буде найбільш відповідною, покаже й підтвердить майбутнє. Важливо не фетишизувати інформацію й знання, забуваючи при цьому про людський фактор. Адже знаннями можна творити як добро, так і зло. На творення чого вони спрямовуються залежить не від знань, а від того, хто їх використовує, отже від людини. Нині очевидним є те, що епоха індустріальних суспільств, яка після промислової революції прийшла на зміну довготривалого періоду існування традиційних аграрних суспільств, для найбільш розвинених, відповідно й успішних країн світу залишилась у минулому.

Ті країни, в яких домінують ознаки індустріального суспільства, ще залишаються (у вимірах соціального часу й соціального простору) в минулому й будуть у ньому доти, доки не вийдуть на рівень науково-технічного й суспільно-економічного розвитку лідерів світової спільноти. Для таких відстаючих країн, до яких відноситься й Україна, актуальним є цивілізаційний виклик, що полягає в здатності якнайшвидшого переходу в нову цивілізовану якість. На шляху цивілізаційного розвитку, який у ХХ столітті набув завдяки науково-технічному прогресові значного прискорення, можна відстати назавжди, можна упосліджено весь час наздоганяти, але, як підтвердили Японія, Південна Корея та Сінгапур, можна рухатись і на випередження. Завдяки такому рухові на випередження ці країни за надзвичайно короткий відрізок історичного часу досягли феноменальних результатів у своєму розвитку, які в світі стали іменувати дивом. Як підтверджує досвід країн, що сотворили таке диво, локомотивом у їхньому русі на випередження послугували масштабні інвестиції в освіту та науку, що супроводжувались доцільними радикальними інноваціями в їхньому суспільно-економічному розвитку. Держави цих країн потурбувались не лише про необхідне збільшення бюджетних інвестицій, а й про залучення приватного капіталу в розвиток вітчизняної освіти й науки.

Останнього, як відомо, можливо досягти за умов стабільних, гарантовано прогнозованих у віддаленому майбутньому правил, які встановлює держава для інвесторів.

У країнах же, де державна влада використовується як власність у приватних цілях, постійно змінюються правила гри в бізнесі та підприємстві, оскільки вони лаштуються під інтереси тих, хто володіє цією владою. Таке володіння може бути як безпосереднім, так і опосередкованим – через вплив на суб'єктів влади. На жаль, як це не прикро усвідомлювати, Україна за всіма ознаками того, що коїться на її теренах останні два десятиліття, відноситься до країн з непередбачуваними «правилами гри» й не прогнозованим майбутнім [8, с. 238–239]. Тому українська держава не має підстав сподіватись на значні інвестиції у вітчизняну науку, зокрема на фінансування її фундаментальних досліджень з боку приватного капіталу, тим паче зарубіжного. Принаймні доти, доки нею не буде забезпечена необхідна для цього стабільність і прогнозованість. А про масштаби фінансування науки приватним капіталом у топових університетах, особливо тих, які переросли модель класичного дослідницького університету й розглядаються як підприємницькі, нам залишається тільки мріяти. Кинути ж державі напризволяще академічну та університетську науку, яка змушена комерціалізуватись заради свого виживання, означає приректи Україну на довічного аутсайдера у світовій цивілізації. Негативні наслідки стагнації вітчизняної науки від такої неуваги з боку держави, а також примітивізації вищої освіти в результаті її відриву від науки та вульгарної комерціалізації освітніх послуг вищої школи вона вже має.

У посиленні фундаментальності змісту підготовки фахівців заклад вищої освіти в сучасних динамічних умовах модернізації українського суспільства має бути зорієнтованим на таке навчання студента, яке дало б йому змогу сформулювати у своїй особистості, передусім, фундаментальні основи системно структурованих знань за певним фахом і набути здатності самостійного пошуку новітніх конкретних актуальних знань, максимально адаптованих до вимог своєї професійної діяльності.

Фундаментальність навчального процесу у закладі вищої освіти слід розглядати як вічний пріоритет. По-перше, з метою формування базису чи своєрідного опертя в особистості майбутнього фахівця для ефективного опанування ним конкретними прикладними знаннями, що постійно оновлюються. По-друге, як засадну умову, що виправдовує особливий та безальтернативний статус ЗВО в контексті сучасного та майбутнього цивілізаційного освітнього простору. Відмова чи втрата цього пріоритету неминуче приведе вищу школу до її знеособлення й розчинення в освітньому просторі, що зробить останній аморфним, стихійним, невизначеним, схильним до вульгарного спрощення й примітивізації.

Адже вже нині у світі є професії, де цикл оновлення знань коротший за період навчання студента у вищій школі. А це лише «перші ластівки» ноосферного життя людства, в яке воно так шалено поспішало протягом останніх століть, поставивши собі на службу знання та їхню силу в підкоренні природи до власних потреб.

Людство, влаштувавши технократичний забіг, який зі старту, що був зроблений на зорі Нового часу та набув розбігу в епоху Просвітництва, виглядав як дистанція марафону, не сподівалось і тим паче не прогнозувало, що в наш вік він вимагатиме від людини спринтерської швидкості. І метафорично сприйматиметься спуртом до фінішу, за яким може чатувати провалля буття, принаймні, для самої людини.

І це ми маємо сприймати як об'єктивний вияв ноосфери, яка не сприймає свого творця за повелителя, а тому не запитує людину, як їй розвиватись далі, а диктує свої умови й висуває вимоги щодо прискорення науково-технічного прогресу. Тому в майбутньому кількість професій з коротшим за студентське життя періодом оновлення знань постійно зростатиме. Априорі це означає, що актуалізовану проблему довічним навчанням людини у закладі вищої освіти не розв'язати.

Спіраючись на такий беззаперечний постулат, можна логічно обґрунтувати і вибудувати освітню стратегію нашої вищої школи, яка б допомогла їй не лише зберегтись як соціальному інституту, що не має повноцінної альтернативи, бодай і в інформаційному суспільстві, а й внести відповідні корективи у своє самовизначення та місцезнаходження в контексті плюрального освітнього простору та безперервної освіти як системи й як процесу.

На наш погляд, в обґрунтуванні розбудови освітньої стратегії вищої школи логічно спочатку звернути увагу на брак системних складових, які суттєво послаблюють позиції вітчизняної освіти в прискоренні своєчасного оновлення знань і мають розглядатись як об'єктивні чинники.

Традиційно нашій вищій школі завжди бракувало тісної інтеграції з науково-дослідними установами та сучасним виробництвом. Ця системна вада в новітній період розвитку вітчизняної вищої освіти в умовах державної незалежності не послабилась, а суттєво посилилась. Якщо у вищих навчальних закладах, які прийшли з радянської доби, ця проблема розв'язувалась десятиліттями шляхом створення власних науково-дослідних підрозділів та опорних для практики студентів виробництв, то легітимізована вища освіта, яка розгорнулася за останні два десятиліття на вітчизняних теренах у новостворених закладах вищої освіти, ще більше віддалена як від передової науки, так і від сучасного виробництва.

Висновки. Тож саме усвідомлення явної віддаленості чи навіть відірваності вітчизняної вищої школи від сучасної науки та новітніх виробництв, інноваційних технологій та практик виробничого характеру й наштовхує на певні сумніви, думки й роздуми стосовно відповідності діяльності закладів вищої освіти вимогам сучасного цивілізаційного розвитку. А це є не чим іншим, як поштовхом чи містком до пошуку альтернатив вищій школі як соціальному інституту, яка у своєму традиційному функціонуванні може видаватись декому певним анахронізмом, що не піддається реформуванню, а підлягає заміні.

Щоб убезпечитись від такого нищівного радикалізму у визначенні для вищої школи майбутнього, доцільно зробити акцент на деяких концептуальних засадах, що, на наш погляд, є визначальними у визначенні

філософії освітньої стратегії, а саме: 1) методологічне посилення підготовки фахівців у вищій школі; 2) фундаменталізація вищої освіти; 3) актуалізація особистості студента через участь у реальній науково-дослідній роботі й практичній діяльності, які спонукають до самостійного пошуку й здобуття необхідних для цього знань; 4) інтеграція вищої школи з науково-дослідними установами; 5) плекання й розвиток науково-педагогічних шкіл; 6) тісне співробітництво з профільними підприємствами та організаціями, в яких би студенти залучались до реальної практичної діяльності.

Підвищенню ефективності функціонування й результативності діяльності вітчизняної вищої школи можуть сприяти процеси саморегулювання, самовдосконалення, саморозвитку, які належним чином не задіяні через надмірне адміністрування, бюрократизацію та формалізацію в управлінні закладами вищої освіти.

В цілому ж сучасна місія вітчизняної вищої школи є значно масштабнішою порівняно із західними університетами, які переживають кризу класичних університетів. Адже останні виконують стабілізуючу роль у суспільному розвитку своїх країн, натомість вітчизняні заклади вищої освіти покликані до пропедевтичної місії в становленні України як національної держави. Цю місію західні університети виконували в своїх країнах у XIX столітті. Тому вони можуть дозволити собі абстрагуватись від багатьох функцій, які успішно виконують інші соціальні інститути їхніх країн, аби зосередитись лише на навчанні студентів і наукових дослідженнях, оскільки вони діють у правових суспільствах зі сталими демократіями.

Вітчизняні ж заклади вищої освіти не можуть претендувати на таку спрощену суспільну місію, оскільки вони в своєму еволюціонуванні до неї відстають від західноєвропейських університетів рівно настільки, наскільки Україна відстає від західноєвропейських країн у своєму визріванні до сталої демократії та правової держави. Українське суспільство не сприяє такій соціалізації особистостей дівчат і юнаків, що вступають на навчання у заклади вищої освіти, яку проходять їхні ровесники до вступу у вищі в цивілізованих країнах світу з реальними демократично-правовими державами. Нашому суспільству від задекларованого в Конституції України демократичного устрою держави до реальної демократії належить пройти історичний шлях суспільного розвитку. Ще далі воно перебуває у своєму становленні від правової держави. За всіма ознаками цей шлях передбачається тривалим і тернистим. Тому українській державі як основному суспільному інституту не варто сліпо орієнтуватись на трансформацію західних університетів і прирікати вітчизняні університети й академічну науку на комерціалізацію, позбавляючи їх належної державної підтримки. Адже цим буде пріречена й історична доля України як незалежної, самостійної та самодостатньої країни.

Вищу школу України необхідно розглядати не лише як фактор підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки, що визначено Стратегією реформування вищої освіти, а й як:

1) фактор формування й зрощення національної духовної еліти, яка була б здатною розбудувати Україну

як національну Державу з реальною демократією та верховенством права, в якій би сформувалося цивілізоване конкурентне середовище, що актуалізувало б потребу в реальній компетентності на вітчизняному ринку праці й цим самим включило механізм здорової соціальної селекції;

2) засіб цивілізаційного визначення студентської молоді та формування цінностей громадянського суспільства з орієнтацією на цивілізований розвиток України, який має забезпечити їй чільне місце серед найуспішніших країн світу;

3) фактор подолання ціннісного розколу в сучасному українському суспільстві шляхом сприяння українському національному відродженню та формування української ідентичності в особистостях студентів;

4) інститут соціалізації студентів, соціокультурне середовище якого сприяє актуалізації, самореалізації та саморозвитку особистості студента.

Список використаних джерел

1. Андреев А. Гумбольдтовская модель классического немецкого университета // Новая и новейшая история. – 2003. – №3. – С.48–60.
2. Андрущенко В. П. Основні характеристики європейської університетської освіти та можливості їх реалізації в системі освіти України / В. П. Андрущенко // Філософія і методологія розвитку вищої освіти України в контексті євроінтеграційних процесів / [авт. кол.: В. Андрущенко (керівник), М. Бойченко, Л. Горбунова, В. Лутай та ін.]. – К.: Пед. думка, 2011. – 317 с.
3. Бакіров В. С. Ідентичність і соціокультурне призначення університетів у «суспільстві знань» / В. С. Бакіров // Педагогічна і психологічна науки в Україні: зб. наукових праць: в 5 т. – Т.5: Вища освіта. – К.: Пед. думка, 2012. – С.106–121.
4. Горобець Ю. І. Проблеми формування університетів «світового класу» / Ю. І. Горобець, С. М. Порев // Педагогічна і психологічна науки в Україні: зб. наук. праць: в 5 т. – Т.5: Вища освіта. – К.: Пед. думка, 2012. – С.93–106.
5. Жижко Т. А. «Класичний» і «не класичний» університет в умовах розвитку національної освіти / Т. А. Жижко // Нова парадигма. Філософія. Політологія. Соціологія : Журнал наук. праць / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Творче об-ня «Нова парадигма». – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – Вип.99. – С.62–72.
6. Зубрицька М. Філософський дискурс ідеї університету: в складних лабіринтах пошуку істини // Ідея університету: Антологія / Упоряд.: М. Зубрицька, Н. Балик, З. Рибчинська; відп. ред. М. Зубрицька. – Львів: Літопис, 2002. – С.7–23.
7. Кларк Б. Р. Создание предпринимательских университетов: организационные направления трансформации / Бертон Р. Кларк. – М.: Изд. дом Гос. ун-та – Высш. шк. экономики, 2011. – 240 с.
8. Михальченко М. Корупція в Україні: політико-філософський аналіз: монографія / М. Михальченко, О. Михальченко, С. Невмержицький. – К.: ІПЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2010. – 615 с.
9. Поляков М. В., Савчук В. С. Класичний університет: еволюція, сучасний стан, перспективи. – К.: Вища школа, 2004. – 416 с.
10. Риддингс Б. Университет в руинах / Билл Риддингс. – М.: Изд. дом Гос. ун-та – Высш. шк. экономики, 2011. – 304 с.
11. Совеун І. Новий порядок денний для університетської освіти [Електронний ресурс] / Інна Совеун // Спільне: журнал соціальної критики. – 2011. – №3. – Режим доступу: <http://commons.com.ua/novij-poryadok-dennij-dlya-universitet/>
12. Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура: монографія / [за ред. В. Г. Кременя]. – К.: Пед. Думка, 2008.

References

1. Andreev A. Gumbol'dtovskaja model' klassicheskogo nemetskogo universiteta // Novaja i novejsjaja istorija. – 2003. – №3. – S.48–60.

2. Andrushhenko V. P. Osnovni karakterystyky jevropejs'koi' universytets'koi' osvity ta mozhlyvosti i'h realizacii' v systemi osvity Ukrainy / V. P. Andrushhenko // *Filosofija i metodologija rozvytku vyshhoi' osvity Ukrainy v konteksti jevointegracijnyh procesiv* / [avt. kol.: V. Andrushhenko (kerivnyk), M. Bojchenko, L. Gorbunova, V. Lutaj ta in.]. – K.: Ped. dumka, 2011. – 317 s.

3. Bakirov V. S. Identychnist' i sociokul'turne pryznachennja universytetiv u «susyl'ntvi znan'» / V. S. Bakirov // *Pedagogichna i psihologichna nauky v Ukraini: zb. naukovykh prac'*: v 5 t. – T.5: Vyshha osvita. – K.: Ped. dumka, 2012. – S.106–121.

4. Gorobec' Ju. I. Problemy formuvannja universytetiv «svitovogo klasu» / Ju. I. Gorobec', S. M. Porjev // *Pedagogichna i psihologichna nauky v Ukraini: zb. naukovykh prac'*: v 5 t. – T.5: Vyshha osvita. – K.: Ped. dumka, 2012. – S.93–106.

5. Zhyzhko T. A. «Klasychnyj» i «ne klasychnyj» universytet v umovah rozvytku nacional'noi' osvity / T. A. Zhyzhko // *Nova paradygma. Filosofija. Politologija. Sociologija: Zhurnal nauk. prac' / Nac. ped. un-t im. M. P. Dragomanova, Tvorche ob-nja «Nova paradygma»*. – K.: Vyd-vo NPU im. M. P. Dragomanova, 2011. – Vyp.99. – S.62–72.

6. Zubryc'ka M. Filosofov'kyj dyskurs idei' universytetu: v skladnyh labiryntah poshuku istyny // *Ideja Universytetu: Antologija / Uporjad.: M. Zubryc'ka, N. Balyk, Z. Rybchyn's'ka; vidp. red. M. Zubryc'ka*. – L'viv: Litopys, 2002. – S.7–23.

7. Klark B. R. Sozdanie predprinimatel'skikh universitetov: organizacionnye napravlenija transformacii / Berton R. Klark. – M.: Izd. dom Gos. un-ta – Vyssh. shk. jekonomiki, 2011. – 240 s.

8. Myhal'chenko M. Korupcija v Ukraini: polityko-filosofov'kyj analiz: monografija / M. Myhal'chenko, O. Myhal'chenko, Je. Nevmerzhyc'kyj. – K.: IPIEND imeni I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 2010. – 615 s.

9. Poljakov M. V., Savchuk V. S. Klasychnyj universytet: evoljucija, suchasnyj stan, perspektyvy. – K.: Vyshha shkola, 2004. – 416 s.

10. Riddings B. Universitet v ruinah / Bill Riddings. – M.: Izd. dom Gos. un-ta – Vyssh. shk. jekonomiki, 2011. – 304 s.

11. Sovsun I. Novyj porjadok dennij dlja universytets'koi' osvity [Elektronnyj resurs] / Inna Sovsun // *Spil'ne: zhurnal social'noi' krytyky*. – 2011. – №3. – Rezhym dostupu: <http://commons.com.ua/novij-poryadok-dennij-dlja-universitet/>

12. Fenomen innovacij: osvita, susyl'ntvo, kul'tura: monografija / [za red. V. G. Kremenja]. – K.: Ped. Dumka, 2008.

Ryabchenko V. I., Doctor of Philosophy Sciences, Senior Science Collaborator, Leading Science Employee of Leadership and Institutional Development of Higher Education Department, Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), gileya.org.ua@gmail.com

Classic University: problem of identity and institutional development in context of European integration and globalization

In article grounded the expediency of saving identity of classic universities as a source of spirituality and tool of vaccination from technocracy and excessive cynical pragmatism, which are the part of ideological expansionism basis for modern civilization, that caused global ecological and socio-economical crisis. Proved that losing identity of classic universities will lead high education institute to its depersonalisation and dissolution in monetized-entrepreneurial educational space, which will make it amorphous, natural, uncertain and prone to vulgar simplification and primitivism. Attention is paid on giving priority to innovations of social development, which is determined by social relations. This explained that a priority have to save humanity from non-adequate policy concerning achievements of science-technical progress, that can cause its self-destruction. Made highlights about treats which carries commercialization of higher education institutions in countries with strong capitalism with oligarchic-clan structure. Explained that in countries such Ukraine, absence of normal competitiveness environment and stable rules in business there are no grounds to expect huge investments in science, e.g. financing of fundamental research from private capitalism side, as well as foreign one. That's why retrenchment of government financing of national academic and university education makes it to commercialize for its own survival. It expresses through pursuing «short» money and condemns Ukraine to be a life outsider in world civilization.

Keywords: spirituality, globalization, European integration, identity, institutional development, classic university, commercialization, crisis, ideology, technocratism, cynical pragmatism.

* * *

УДК 37.013.73

Сагуйченко В. В.,
кандидат філософських наук, доцент, докторант
кафедри філософії, Харківський національний
педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди
(Україна, Харків), valentina.sag@ukr.net

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПОВОРОТ У ДОСЛІДЖЕННІ ОСВІТНІХ ІНСТИТУЦІЙ

Досліджується взаємозв'язок культури і освіти в сучасних соціокультурних контекстах, адже культурологічний підхід до формування нових освітніх стандартів і навчальних програм може допомогти реформуванню освітніх інституцій у площині гуманізації освітньої діяльності. У цьому випадку пропонується культурологічний підхід як засіб реалізації навчально-виховної діяльності педагогів до формування важливих інтелектуальних умінь, серед яких головним є самостійний пошук необхідної інформації, своєчасне її поповнення і, що важливо, здатність до осмислення та перетворення у відповідності з новими соціокультурними контекстами у кожній життєвій ситуації. Реалізація такого важливого завдання допоможе сприймати цінності і культурні надбання своєї країни і поважати представників інших культур, що є актуальним для глобалізованого світу. Це є важливим і для нашої освіти у контексті подальшого реформування освіти та практичного входження у Болонський освітній процес, приведення нормативно-правових документів країни у відповідність до європейських, зокрема, рекомендацій Європейського Парламенту та Ради ЄС «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя».

Ключові слова: освіта, культура, філософія освіти, реформування освіти.

Філософія освіти все частіше виступає як поле для дискурсу представників різного наукового знання, серед яких, крім філософів, педагоги, психологи, соціологи, культурологи, економісти, фахівці з державного управління. Все частіше ми досліджуємо соціокультурний контекст освіти, що і підтверджує зв'язок освітніх інституцій з культурою, суспільством. Але поява культурології як навчальної дисципліни в освітніх інституціях України, зокрема у вищих навчальних закладах, пов'язана із створенням нової системи незалежної України як альтернатива навчальним курсам діалектичного і історичного матеріалізму і відповідь на необхідність реалізації оновлення гуманітарної складової в освітніх інституціях країни. До того ж ми погоджуємося з дослідженням Девіда Хезмондалш у його ствердженні, що «разом з культурою в сучасному суспільстві з'являється поняття культурної індустрії, яка більше ніж всі інші види виробництва, залучена у виробництво і розповсюдження продуктів, а саме текстів, що впливають на наше розуміння світу» [17, с. 16]. Дослідник акцентує на складному, опосередкованому, найчастіше непрямому характері цього впливу інформаційних текстів газет, програм новин, документальних і художніх фільмів, аналітичних матеріалів, а також розваг. У таких складних соціокультурних контекстах різноманітна продукція культурної індустрії є вагомим фактором нашого життя і дітей і дорослих. Враховуючи небезпечність впливу масової культури на молодь, документами Міністерства освіти і науки передбачається посилення культурної складової у навчально-виховному процесі. Так, Проектом Закону України «Про освіту», враховуючи рекомендації Європейського парламенту і ради Європи від 18.12.2006 року щодо формування ключових компетентностей ціложиттєвої освіти, запропоновано введення нових стандартів, серед десяти ключових є і обґрунтування культурної складової. «Загальнокультурна грамотність передбачає здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі висловлення, смаки, самостійно виражати